

3. Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: Монографія. Херсон: Айлант, 2007. 200 с.

4. Преображенская И.Н. Формирование самообразовательной компетентности студентов художественно-графических специальностей (на материале дисциплин информационного цикла): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Воронеж, 2008. 205 с.

5. Чеботарева Е.С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов [Электронный ресурс] /Е.С.Чеботарева. Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2008/Kursk/II.html>.

6. Шишов С.Е., В.А.Кальней Мониторинг качества образования в школе.. Москва, 1999. 320 с.

ВИВЧЕННЯ ДІАЛОГІЧНИХ ЖАНРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Галаєвська Людмила Вікторівна,
молодший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України
luda_gala2703@ukr.net

Одним із завдань національної освіти є виховання особистості, яка вільно володіє мовою в усіх сферах суспільного життя. З огляду на зазначене, в центрі уваги загальноосвітньої школи постає проблема формування та розвитку комунікативної компетентності учнів.

Різні аспекти жанру розглядалися М. Бахтіним, А. Вежицькою, В. Дементьевим, К. Долініним, М. Кожиною, М. Федосюк. Особливості навчання окремих жанрів мовлення розкрито в працях Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Ладиженської, Л. Мацько, Г. Шелехової та інших дослідників.

Для більшості дослідників опорою при осмисленні поняття «мовленнєвий жанр» стало вчення М. Бахтіна, під яким науковець розуміє «стійкі, закріплені побутом і обставинами форми життєвого спілкування» [2, с. 256]. Він вважає, що жанр є устояною формою висловлювання, стійким типом побудови речень, фрази. Під час комунікації співрозмовники обмінюються висловлюваннями, які відображають специфічні умови і наміри мовців через тему повідомлення або висловлювання, мовний стиль (мовні засоби), композицію. Всі ці три компоненти взаємозумовлені, нерозривно пов'язані між собою, детерміновані тими соціальними умовами, в яких відбувається

комунікація.

Авторами нової програми з української мови для учнів 10-11 класу кардинально оновлено зміст для учнів 10-11 класу (Українська мова. Програма). До програми вперше введено інформаційні (представлення, пояснення, інструкція, повідомлення), діалогічні (бесіда, телефонна розмова, листування), оцінювальні (похвала, осуд, рецензія, характеристика) й етикетні (привітання, вибачення) жанри.

Серед діалогічних жанрів сучасної треба назвати бесіду, листування, телефонна розмова, в основі яких лежить діалог або полілог, що зумовлює синтаксичну будову, оформлення жанрів, зокрема синтаксичну неповноту оформлення реплік, еліптичність, відсутність зниженої лексики тощо. Опишемо названі діалогічні жанри детальніше.

Бесіда - це розмова, в якій використовується так звана *ти-стратегія*, спрямована на співрозмовника, що ставить нарівні з думками і почуттями мовця думки і емоції того, з ким ведеться розмова. При використанні подібної стратегії, по-перше, йдеться про те, що цікаво співрозмовнику, а слухання займає не менш важливе місце, ніж говоріння; по-друге, висловлюється думка виражається не категорично, обов'язково використовуються висловлювання, приємні для співрозмовника і виражають згоду з ним; по-третє, займенник "ви" або "ти" (залежно від відносин між комунікантами) вживається не рідше а бажано навіть частіше, ніж займенники "я" або "ми", ім'я співрозмовника часто повторюється. Орієнтуючись на ці три головні установки, що говорить справить враження приємного співрозмовника, навіть якщо він буде обмежуватися мінімальними репліками.

Бесіда – чи не найскладніший з усіх жанрів усного фахового спілкування, оскільки значною мірою це експромт, а для експромту треба мати значний життєвий досвід, величезний запас теоретичних знань, а також досконало володіти мовним етикетом.

Щоб досягти успіху під час бесіди, необхідно: ретельно готуватися до бесіди; бути уважним і тактовним до співрозмовника; постійно стимулювати у співрозмовника зацікавленість розмовою; вміти слухати співбесідника, враховувати його погляди, думки і докази; стежити за реакцією партнера й відповідно корегувати свої дії; іслівлювати свої думки точно, логічно, переконливо; створювати атмосферу довіри, щоби привернути до себе співрозмовника.

За М. Бахтіним, «лист – це вторинний мовленнєвий жанр, що об'єднує різноманітні первинні піджанри: привітання, побажання, пропозицію, подяку, докір тощо» [2, 248].

Виокремлюють кілька груп: родинно-побутові листи, ділові

(приватно-ділові й офіційно-ділові), дружні (інтимно-товариські). Лист, безперечно, є явищем суб'єктивним, проте саме ця суб'єктивність дозволяє відтворювати дійсність об'єктивно, адже він призначений не для широкого загалу, а для конкретного адресата. Ця основна властивість листа і зумовлює правдивість інформації, поданої в ньому. Лист, на відміну від художнього тексту, безпосередньо розкриває думки і переживання його автора. Володіння МЖ – також надійний засіб подолання невпевненості в собі, надмірної сором'язливості, що є бар'єрами у становленні особистості й соціалізації її.

Отже, успіх та ефективність роботи над мовленнєвими жанрами залежить від усвідомлення лінгвостилістичних особливостей. Поняття «мовленнєвий жанр» на сучасному етапі використовується не у власне бахтінському розумінні, тобто позначається не як тип висловлювання, а як текст. Мовленнєві жанри характеризуються різними видами та реалізацією в стилях. Межі наукової студії дозволили розкрити лише один з напрямів реалізації жанрового аспекту. Перспективним для наших подальших наукових досліджень стане розробка методики роботи над засвоєнням жанрів мовлення здобувачами освіти.

Література

1. Человеческий фактор в языке. Коммуникация, модальность, дейксис / Арутюнова Н. Д., Булыгина Т. В., Кибрик А. А. Москва: Наука, 1992. С. 52–56.
2. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров // Эстетика словесного творчества / [сост. С. Г. Бочаров; текст подгот. Г. С. Бернштейн, Л. В. Дерюгина; примеч. С. С. Аверинцева, С. Г. Бочарова]. Москва: Искусство, 1979. С. 237–280.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Дементьев В. В. Изучение речевых жанров в России: аспект формализации социального взаимодействия // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация / [под общей ред. К. Ф. Седова]. Москва: Лабиринт, 2007. С. 39–61.
5. Матвеева Т. В. К лингвистической теории жанра // Collegium, 1995. № 1-2. С. 65–70.
6. Седов К. Ф. Человек в жанровом пространстве повседневной коммуникации // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация / [под общей ред. К. Ф. Седова]. Москва: Лабиринт, 2007. С. 7–38.